

**«ПОДОЛЬСЬКІ ПОЛУГРОШИКИ» КОСТЯНТИНА
КОРІАТОВИЧА КІНЦЯ XIV ст. В СКАРБАХ ПОДІЛЛЯ:
ТОПОГРАФІЯ ЗНАХІДОК**

Останні півтора десятка років на сторінках періодичних нумізматичних видань, збірників міжнародних конференцій не сходять нові і нові повідомлення про знахідки «подольських полугрошиків» Костянтина Коріатовича (1380–1391) 80-х років XIV ст. Про їх існування та перебування в грошовому обігу Подільського князівства (1345–1403 рр.) було відомо ще у XIX ст. із грамот та актових документів початку XV ст. Але ця проблема залишалася не дослідженою до початку XXI століття за майже повної відсутності монетного матеріалу. Лише у 2004–2007 рр. подільським нумізматам О. Погорільцю та Р. Саввову вдалося розгадати цю загадку.

Проблемам ідентифікації, атрибуції, іконографії, метрологічним показникам, техніці карбування та різновидам художнього оформлення «подольських полугрошиків» Костянтина Коріатовича присвятили свої наукові розвідки О. Погорілець, Р. Саввов¹, А. Крижанівський, Р. Шуст², А. Шостопал³, Р. Саввов⁴, О. Алфьоров, О. Артюхін⁵.

¹ Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Монета подільського князя Костянтина / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // НумізMATика і фалеристика. — 2004. — № 3. — С. 24–29; Погорілець О.Г., Саввов Р. Про нові знахідки монет подільського князівства / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // НумізMATика і фалеристика. — 2007. — № 4. — С. 28–31; Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Вірменський вплив на карбування монети Подільського князівства (II пол. XIV ст.) / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський: ОПОМ. — Т. 1. — С. 228–235.

² Крижанівський А., Шуст Р. До генези іконографії та метрологічних показників Подільського князівства другої половини XIV ст. // НумізMATика і фалеристика. — 2005. — № 2. — С. 8–10; Шуст Р. НумізMATика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посібн. / Р. Шуст. — К.: Знання, 2007. — К., 2007. — С. 94–95.

³ Шостопал А. Скарби Черкащини / А. Шостопал. — Черкаси, 2006. — С. 52; Шостопал А. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі / А. Шостопал // НумізMATика і фалеристика. — 2007. — №2. — С. 24–26.

⁴ Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізMATичні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17; Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.) / Р.В. Саввов. — Хмельницький, 2009. — 16 с.

Автор статті, дослідивши попередні одиничні знахідки «подільського полугрошика» та нові скарбові матеріали із Хмельниччини, Вінниччини, Черкащини, Тернопільщини, Івано-Франківщини, робить спробу скласти найновішу топографію поширення та використання в грошовому обігу Подільського князівства кінця XIV–початку XV ст. срібних півгрошів Костянтина Коріатовича як місцевих платіжних засобів поряд із празькими грошами, польськими, львівськими грошиками, молдавськими півгрошами, угорськими, польськими, литовськими денаріями та наслідуваннями золотоординських срібних дирхем.

У середині XIV ст., після падіння Галицько-Волинської держави в результаті отруєння останнього короля-князя Юрія Болеслава у 1340 р. та після смерті могутнього золотоординського хана Джанібєка (1313 — 1339), феодална роздробленість вразила і Золоту Орду. Її влада на захід від Дніпра почала слабшати, чим скористалася Литва захопивши Волинь. У середині 1340-х років, внаслідок боротьби за спадщину Галицько-Волинського князівства (Королівства Русь), виникло нове державно-територіальне утворення — Подільське князівство⁶.

Становленню Подільського князівства, ролі грамот князів Коріатовичів як джерела до вивчення історії Поділля присвячені праці одеської дослідниці О.В. Білецької⁷. На думку іншого дослідника Поділля М. Молчановського, територія князівства, охоплювала землі від межиріччя р. Стрипи і Золотого Поток — приток Дністра на заході і до Дніпра — на сході. На південному заході природною межею історичного Поділля була р. Дністер, на півдні — степова зона, підконтрольна в той час Золотій Орді. На півночі Подільське князівство межувало із Волинською та Київською землею⁸. Таким чином, в другій половині XIV ст. історичне Поділля включало в себе сучасні південну частину Тернопільської, Хмельницьку, Вінницьку та центральну частину Черкаської області.

⁵ *Алфёров А., Артюхин А.* Герб на монете подольского князя Константина Кориа-товича // Тезисы XXI Всероссийской нумизматической конференции. — М., 2013. — С. 68–69.

⁶ *Мойсеенко В.* Подолія у складі королівства Польського й Великого князівства Литовського (середина XIV ст. — 1569 р.) // Церковна православна газета, 2010. — № 23. — С. 11.

⁷ *Білецька О.В.* Поділля на зламі XIV–XV ст.: до витоків формування історичної області / О.В. Білецька. — Одеса, 2004. — 416 с.; *Білецька О.В.* Грамоти подільських князів Коріатовичів як джерела до вивчення історії Поділля XIV ст. / О.В. Білецька // Записки історичного факультету ОНУ ім. І. Мечникова. — Одеса, 2002. — Вип. 12. — С. 415–423.

⁸ *Молчановский Н.* Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. — К., 1885. — С. 170–172.

За свідченням Я. Дашкевича назві «Поділля» передувала назва «Пониззя» — регіон у середній течії Дністра у XIII — середині XIV ст. Назва походить від «низу», тобто території, яка лежить нижче за течією від Галича. Перша згадка про Пониззя в Галицько-Волинському літописі належить до 1227 р., коли його столицею була Бакота на Дністрі⁹.

До ліквідації у 1349 р. Галицько-Волинського королівства Поділля входило до сфери його впливів, хоча цей вплив був послаблений боротьбою за подільські землі між Угорщиною, Польщею, Литвою та Золотою Ордою.

Документи свідчать про те, що в кінці 40-х — на початку 50-х років XIV ст. на подільських землях утверджуються брати Коріатовичі, онуки Гедиміна, племінники великого князя Ольгерда (1345–1377): Юрій, Олександр, Борис, Костянтин і Федір. Їхня влада зміцніла після надання військової допомоги князю Ольгерду під час його походу у 1362 р. проти ханів «отчичів і дідичів Подільської землі — Д. Хаджибея та Котлубея поблизу р. Сині Води (сучасний Хмельницький р-н Вінницької області). Літописець підкреслює, що після перемоги над ординцями, Ольгерд повернувся до Литви, а «все окраины с Подольем поручил и дал в панование» своїм племінникам князям Коріатовичам¹⁰.

Польський хроніст М. Стрийковський відзначив, що Коріатовичі побудували на Поділлі багато замків і укріплених міст — Брацлав, Меджибіж, Теревовлю, Вінницю, Рів. Столицями їхніх володінь були м. Смотрич та м. Кам'янець. Про Бакоту повідомляється: «Кориатовичи нашли себе твержу на реке Смотрич, а в другом месте были ченцы в горе. И в том месте народили город — Бакоту»¹¹.

В той час традиційна східна торгівля купців із Галичини з балканськими країнами, Молдавським князівством, кримсько-генуезькими містами проходила через подільські міста Сатанів, Смотрич, Кам'янець, про що свідчать там знахідки монетних скарбів кінця XIV — початку XV ст.¹².

⁹ Дашкевич Я.Р. Поділля: Виникнення і значення назви / Я.Р. Дашкевич // Збірник матеріалів VIII Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський, 1990. — С. 34–35.

¹⁰ Путівник. Хмельницька область. — К., 2010. — С. 12.

¹¹ Мойсеєнко В. Подоля у складі королівства Польського й Великого князівства Литовського (середина XIV ст. — 1569 р.) // Церковна православна газета, 2010. — № 23. — С. 11.

¹² Авторський опис Косака В., Бакальця О. — 2с.; Авторський опис Бакальця О., Шапринського В., Пінкасеви́ча О. — 2 с.; Авторський опис Бакальця О., Пінкасеви́ча О. — 1 с.; Бакалець О.А. Актуальні проблеми розвитку української нумізматки, генеалогії та історичного краєзнавства / О.А. Бакалець. — Львів: Магнолія, 2015. — 232 с.; Котляр М.Ф.

Першими удільними князями Подільської землі зі столицею у м. Смотричі був Юрій та Олександр Коріатовичі, які до 1366 р. виступили на боці литовського князя Ольгерда, а із 1366 р. були у васальній залежності від Польського королівства. Починаючи від цього часу володарі Подільського князівства керували парою: правили разом старший і наступний за віком брати (дуумвірат)¹³. Але у 1374 р. Юрій Коріатович був отруєний молдавськими боярами після невдалої спроби заволодіти престолом у Молдавському князівстві. Петру Мушата (1375–1391), який одружився на сестрі Коріатовичів Анастасії, став законним господарем Молдавії.

Як відомо, подільські князі Олександр і Борис у 1377 р. внаслідок військового походу польського і угорського короля Людовіка I Анжуйського на українські землі, визнавали себе васалами останнього, про що свідчить розміщення гербового щита (на інших монетах — коронованої голови страуса із підковою у дзьобі) угорських королів анжуйської династії на «подольських полугрошиках» 80-х років XIV ст. князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91).

Після смерті у 1382 р. Людовіка I Анжуйського князі Борис та Костянтин взяли участь у в обранні великого князя Литовського Ягайла на польський престол, одруженні його з польською королевою Ядвігою та укладенні родинної Кревської унії у 1385 р. між Польщею та Литвою.

У 1379 р. князі Коріатовичі розпочали масштабну реконструкцію кам'янецького замку. У 1375 р. папа римський Григорій XI утвердив у Кам'янці католицьку єпархію, в центрі міста був побудований дерев'яний кафедральний собор, а у 1380 р. в місті побудовано православну Покровську церкву. Цього ж року битві із золотоординцями загинув князь Олександр, а його наступником став Костянтин Коріатович, який «керував Подільською землею цілком самостійно, але недовго»¹⁴.

Уже в кінці 1393 р. Поділля перейшло під владу польського короля і великого литовського князя Владислава Ягайла, а із 1399 р. він передав Західне Поділля своєму молодшому брату Свидригайлу, який правив Подільським князівством до 1401 р., коли втік до Тевтонського ордену в

Нариси історії й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст. / М.Ф. Котляр. — Київ, 1981. — 240 с.; *Саввов Р.В.* Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізматичні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17; *Саввов Р.В.* Монети Подільського князівства (XIV ст.) / Р.В. Саввов. — Хмельницький, 2009. — 16 с.

¹³ *Молчановский Н.* Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. — К., 1885. — С. 172.

¹⁴ *Мойсеєнко В.* Подоля у складі королівства Польського й Великого князівства Литовського (середина XIV ст. — 1569 р.) // Церковна православна газета, 2010. — № 23. — С. 11.

Пруссію. Подільська земля за винятком її східної частини (Вінницького та Брацлавського повітів) мали окремих статус, перебуваючи під владою польського короля, а не великого князя литовського. Все це стало причиною 40-літньої війни за Поділля між великим литовським князем Вітовтом та польським королем Владиславом Ягайлом. Останні Коріатовичі Федір і Василь остаточно відмовилися від Подільського князівства у 1403 р.

Визначною подією у правлінні Коріатовичів на Поділлі, що свідчило про їх владу і самостійність, стало карбування власної срібної монети «подольського полугрошика» за князя і діди́ча Поділля Костянтина Каріатовича (1380–1388/91) та срібного денарія за князювання Федора Коріатовича (1388–1394)¹⁵.

У другій половині XIV ст., коли вірменська Кілікія була завойована мамлюками, у прикарпатському регіоні в укріплених містах з'являються вірменські общини. Разом із їх появою у Східній Європі, на думку О. Погорілець та Р. Саввова, з'являється практика місцевого монетного карбування у Валахії з 1366 р., з 1367 р. — у Львові в Галичині, у Сучаві в Молдавії з 1387 р., а у середині 80-х рр. у Смотричі та Кам'янці з'являються подібного типу і розмірів срібна монета. В цілому мова йде про загальний для прикарпатського регіону цілком зрілий монетний тип. Він вироблений на основі сталих традицій та певного досвіду монетних майстрів.

Дійсно монети Подільського князівства Костянтина Коріатовича карбувалися на високому художньому і технічному рівні на срібних монетних кружках діаметром близько 18 мм і вагою близько 1г (проба срібла цих монет становила 875–925). Для нанесення чіткого зображення використовувалися сталеві штемпелі, при виготовленні яких вживалися пуансоні з елементами зображення що часто повторювалися¹⁶. Цю справу могли робити лише досвідчені майстри.

У XIX та XX століттях українським дослідникам вже було відомо про так звані «подольські полугрошики». Так, у грамоті початку XV ст.

¹⁵ Савов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.) / Р.В. Саввов. — Хмельницький, 2009. — 16 с.; Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Монета подільського князя Костянтина / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Нумізматика і фалеристика. — 2004. — № 3. — С. 24–29; Погорілець О.Г., Саввов Р. Про нові знахідки монет подільського князівства / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Нумізматика і фалеристика. — 2007. — № 4. — С. 28–31.

¹⁶ Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Вірменський вплив на карбування монети Подільського князівства (II пол. XIV ст.) / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський: ОІОМ. — Т. 1. — С. 228.

великого литовського князя Вітовта (1393–1430), що стосується продажу двох сіл, зазначається: «...дати єму за тиї дві селищі шестьдесят копь тую подольськими полугрошики по той личбі как оу Подолии идет...»¹⁷.

У своїй монографії «Нариси історії й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст.» (1981 р.) відомий український історик і нумізмат М.Ф. Котляр зазначає: «Не можна обминути випадки можливого використання руських напівгрошів на Поділлі першої третини XV ст. У 1427 р. великий князь литовський Вітовт пожалував якомусь Єськові Нешевичу «Ярополкове дворище» у Подільській землі». У грамоті, писаній в Острозі, далі сказано: «Записали есмо єму сею нашою грамотою п'ятдесят гривен подольськими полугрошики... по той личбе, как у Подольской земле идет»¹⁸.

Котляр вважав, що нумізматична наука не знає жодної монети, карбованої на Поділлі у XIV–XV ст. Він припускав, що «подільські полугрошики» — це галицькі руські грошики, які використовували галицькі міста в міжнародній торгівлі з Молдавією, Кримом, Візантією, Персією, шлях до яких проходив через Поділля. Галицькі монети на Поділлі, так само як і на Волині та в Молдавії, стали в першій третині XV ст., поряд з празькими грошами, основними платіжними засобами місцевого ринку, про що свідчать відповідні їх знахідки. Не дивно те, що на Поділлі, руські грошики могли вважати своїми і визнавати за місцеву й систему лічби, зв'язану з цими монетами¹⁹. Але ця думка виявилася деякою мірою хибною за відсутності на той час документальних та матеріальних свідчень.

Дослідивши перші знахідки «подільських півгрошників» з м. Дунаєвця 2003 і 2004 р., м. Городка 2005 р., Черкас 1997 та 2006 р., з Угорського національного музею 1887 р., Національного музею України 1937 р. з м. Вишгорода Київської області, львівські нумізмати Р. Шуст і А. Крижанівський, підтримали думки хмельницьких дослідників і авторів-відкривачів «подільського полугрошика» В. Захар'єва, О. Погорільця та Р. Саввова в тому, що угорська і галицька монетна система могла послужити зразком для карбування монет подільським князем Костянтином.

По-друге, вага і діаметр півгрошів Костянтина і грошика Владислава Опольського (1372–1378) майже були однаковими і дорівнювали половині празького гроша.

¹⁷ Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: Навч. посібн. / Р. Шуст. — К.: Знання, 2007. — К., 2007. — С. 94.

¹⁸ Котляр М.Ф. Нариси історії й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст. / М.Ф. Котляр. — Київ, 1981. — С. 32.

¹⁹ Там само. — С. 33.

Р. Шуст та А. Крижанівський піддали сумніву твердження О. Погорільця та Р. Саввова про те, що смотрицькі та кам'янецькі випуски півгрошів 80-х років XIV ст. широко використовувалися на подільському грошовому ринку і на початку XV ст., мотивуючи це тим, що емісія Костянтина не могла забезпечити грошовий обіг регіону у таких мізерних масштабах.

Ми підтримуємо думку О. Погорільця та Р. Саввова про те, що «невелика кількість відомих подільських монет, насамперед свідчить про їхню відсутність в скарбах того часу, єдиним джерелом надходження цих монет в наш час. Усі монети Костянтина, обставини знаходження яких відомі, знайдені як поодинокі монети. Нумізматиці відомі немало прикладів, коли поширена та масова у свій час монета, при певних історичних обставинах, могла майже не випадати в скарби і тому є рідкісною сьогодні»²⁰.

На нашу думку, сенсаційні знахідки у 2012–2017 рр. монетних скарбів кінця XIV — початку XV ст., у яких присутні «подольські полугрошики», зокрема у селищі Смотричі (50 екз.), С. Черче І. Чемеровецький р-н Хмельницької області (19 екз.) с. Старій Пісочній (1 екз.), с. Сатановській Слободі Городоцького р-ну (1екз.), с. Черча Чемерівського р-ну (1 екз.) на Хмельниччині, в м. Немирові (3 екз.) на Вінниччині, м. Тернополі (1 ек.), на Івано-Франківщині (2 екз.), на Черкащині (4 екз.) свідчать про більш широку емісію і топографію цих монет. Загальна кількість знайдених Костянтина Коріатовича на сьогодні за нашими підрахунками становить близько 110 екземплярів.

Відомі знахідки галицьких півгрошів і нові знахідки подільських півгрошів в скарбах Поділля (переважно Західного) поряд із празькими грішми Вацлава II, Яна I Люксембургського, Карла I, Владислава IV, польськими грошиками львівського карбування Казимира III, Людовіка Угорського, Владислава II Ягайла, Владислава Опольського, молдавськими грішми Петру Мушата, литовськими та угорськими денаріями, свідчать про те, що грошовий обіг на подільських землях в кінці XIV — початку XV ст. був багатий і різноманітний.

В деякій мірі можна погодитися із думкою М. Котляра, А. Крижанівського та Р. Шуста про те, що «подільські полугроші», які згадуються у 9 грамотах князя Вітовта початку XV ст., виступають в цей час в ролі лічильно-грошової одиниці, а не реальних обігових грошей. Можливо саме «від подільських монет Костянтина, карбованих у Смотричі, на Поділлі прижилася назва «подольський полугрошик», яка вживалася і

²⁰ Погорілець О.Г., Саввов Р. Про нові знахідки монет подільського князівства / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Нумізмати́ка і фалеристика. — 2007. — № 4. — С. 29.

згодом, коли цих монет вже не карбували. Натомість грошові розрахунки у XV ст. на Поділлі велися у галицькій валюті — галицько-руських грошиках, або карбованих згодом львівських півгрошах, а назва «подільський полугрошик» поширилася на ці монети, як рахункова монета»²¹.

Розглянемо топографію нових скарбів монет кінця XIV — початку XV ст. зафіксованих у нових публікаціях Р. Саввова та авторських описах О. Погорільця, Б. Кульчицького, В. Косака, В. Шапринського, О. Пінкасеви́ча, І. Яковеліса, яким автор розвідки висловлює щиру вдячність за надану інформацію та цінну допомогу в опрацюванні скарбових матеріалів.

До 2011 р. лише в одному скарбі, знайденому у Румунії (колишня Валахія) біля міста Нямц, серед інших монет XIV ст., був виявлений подільський півгріш. Решта ж усіх знахідок монет Подільського князівства зафіксовані як одиночні (за даними О. Погорільця, Р. Саввова, А. Шостопа́ла їх було відомо 7 екземплярів двох видів)²².

У 2012/2015 рр. поблизу містечка Смотрич Городоцького району Хмельницької області на орному полі, поблизу притоки Дністра р. Смотрич, на площі близько 0,1 га виявлено великий скарбовий комплекс із 1290 срібних монет кінця XIV ст., який містив 1034 (80,15%) галицько-руських грошиків м. Львова, з яких 931 (90,03%) — короля Людовіка Угорського, 61 (5,89%) — Владислава Опольського та 42 (4,06%) грошики Казимира III. У комплексі були присутні 128 (13,94%) празьких грошів, 50 (3,87%) півгрошів Подільського князівства Костянтина Коріатовича (1380–1388/1391), з яких — 44 — першого типу і 6 — другого типу (Див. дод. Б); 6 (0,65%) молдавських грошів Петру Мушату, 5 (0,54%) угорських денаріїв, 3 (0,32%) джучидські дирхеми, 1 (0,10%) монета київського наслідування дирхемам Джанібєка, 1 (0,10%) монета Новгород-Сіверського наслідування Д. Корибута джучидським дирхемам. У комплексі також були присутні 2 (0,21%) срібні татарські гривні човникоподібної форми, вагою приблизно 200–206 г.

Смотрицький скарб був захований не раніше середини 80-х років XIV ст. Цю думку підтверджує відсутність у скарбі популярних на

²¹ Крижанівський А., Шуст Р. До генези іконографії та метрологічних показників Подільського князівства другої половини XIV ст. // Нумізмати́ка і фалеристика. — 2005. — № 2. — С. 10.

²² Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізмати́чні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17; Шостопа́л А. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі / А. Шостопа́л // Нумізмати́ка і фалеристика. — 2007. — № 2. — С. 24–26.

Поділлі галицько-руських грошків Владислава Ягайла (1386–1434), карбування яких розпочалося лише у Львові у 1387–1389 рр.²³.

Хоча монети скарбу з м. Смотрича розійшлися серед колекціонерів, завдяки зусиллям подільських нумізматів-дослідників Р. Саввова, О. Пінкасевича та І. Яковеліса вдалося зібрати достатню інформацію відносно його якісного та кількісного складу.

Як відомо, монети Подільського князівства, карбовані князем Костянтином Коріатовичем (1380–1388/91) на монетних дворах у Смотричі і Кам'янці, виявлені на Поділлі, Черкащині, Київщині, в Угорщині та Румунії. Вони в народі одержали назву «подольський полугрошник» і перебували в грошовому обігу Поділля у 80-х роках XIV ст. (можливо і на початку XV ст.). Сьогодні Смотрич — селище міського типу, а у 40–80-х роках XIV ст. був першою укріпленою столицею Подільського князівства, а Кам'янець — другою, нині він — районний центр Хмельницької області.

На лицьовому боці «подольських півгрошків» із смотрицького скарбу відкарбований герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-Змієборець, який списом вбиває змію. Написи на монетах Костянтина виконані латиною в готичному стилі з іменем правителя і його титулами: «[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина)». На зворотному боці подільських монет викарбуваний герб угорських королів з династії Анжу — геральдичний щит із 7 ліліями справа та круговий напис: «+D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідича та господаря Смотрича (чи Поділля)». Подібний герб містився на молдавських грошах Петру Мушата (1375–1392) та його наступників в кінці XIV — в першій половині XV ст.²⁴.

Подільські монети виготовлені із срібла 875–900 проби. Вага півгрошів коливається від 0,72 до 1,01 г, діаметром — від 17, 6 до 18, 5 мм, тобто вони карбувалися за тією ж монетною стопою і тими ж парами штемпелів як і раніше виявлені і досліджені Р. Саввовим, О. Погорільцем, А. Шостопалом «подольські полугрошики»²⁵.

²³ Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізматичні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17.

²⁴ Бакалець О.А. Актуальні проблеми розвитку української нумізматики, генеалогії та історичного краєзнавства / О.А. Бакалець. — Львів: Магнолія, 2015. — 232 с.

²⁵ Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізматичні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17; Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.) / Р.В. Саввов. — Хмельницький, 2009. — 16 с.; Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Монета подільського князя Костянтина / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Нумізматика і фалеристика. — 2004. — № 3. — С. 24–29; Погорілець О.Г., Саввов Р. Про нові знахідки монет подільського князівства / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Нумізматика і фалер-

Другий тип монет Костянтина, який був виявлений у Черкаській області у 1997 р. і зафіксований А. Шостопадом у статті «Монети XIV ст. карбовані на Поділлі»²⁶. Але на той час реверс знайденої монети неможливо було чітко визначити через її сильну потертість всередині поля монети та відсутність аналогічних монет. А. Шостопал припустив, що на реверсі півгроша зображені дві корони, з яких верхня знаходиться під певним кутом відносно нижньої. Але це було лише припущення.

Атрибутували зображення на другій стороні дослідники подільської монети Олександр Алфьоров та Олексій Артюхін у своїй розвідці «Герб на монеті подольського князя Константина Кориатовича». Вони довели, що нове зображення на реверсі є зображенням голови коронованного страуса — геральдичного нашоломника з герба Людовіка Угорського. Подібне зображення страуса з короною на голові було зображено на монетах першого угорського короля з анжуйської династії Карло-Роберта (1308–1342)²⁷.

Королівство Чехія у Смотрицькому скарбі представлено 128 празькими грошами Яна I Люксембурзького (1310–1346) та Карла I (1346–1378), але лише 8 з досліджених монет цих правителів не були обрізані під розмір і вагу півгрошів. У скарбі присутні 26 галицько-руських грошників львівського карбування часу правління польського короля Казимира III (1333–1370). Як і празькі гроші 11 галицько-руських грошників були обрізані.

Правитель Галицької Русі Владислав Опольський (1372–1378) у смотрицькому скарбі представлений 41 галицько-руським грошиком (з них 6 наслідувань, 6 обрізаних та один грошик із зображенням орла). Ростислав Саввов, провівши дослідження 6 галицько-руських грошників вказаного правителя, переконливо довів думку про те, що ці монети є якісним місцевим наслідуванням львівських монет Владислава Опольського (1372–1378), які карбувалися на Поділлі не з метою фальшування,

ристика. — 2007. — № 4. — С. 28–31; *Погорілець О.Г., Саввов Р.В.* Вірменський вплив на карбування монети Подільського князівства (II пол. XIV ст.) / О.Г. Погорілець, Р.В. Саввов // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'нець-Подільський: ОІЮМ. — Т. 1. — С. 228–235; *Шостопал А.* Скарби Черкащини / А. Шостопал. — Черкаси, 2006. — С. 52; *Шостопал А.* Монети XIV ст. карбовані на Поділлі / А. Шостопал // НумізMATика і фалеристика. — 2007. — № 2. — С. 24–26.

²⁶ *Шостопал А.* Монети XIV ст. карбовані на Поділлі / А. Шостопал // НумізMATика і фалеристика. — 2007. — № 2. — С. 25.

²⁷ *Алфёров А., Артюхин А.* Герб на монеті подольського князя Константина Кориатовича // Тезиси XXI Всероссийской нумизматической конференции. — М., 2013. — С. 68–69.

а з метою поповнення дефіциту місцевих монет, як сурогатні гроші²⁸. Це свідчить про існування певної традиції місцевого монетного карбування на Поділлі.

Угорська королева Марія Угорська (1382–1386/1395) у досліджуваному скарбі представлена 5 срібними денаріями двох різновидностей. Серед цих монет присутні два денарії пізнього типу без ініціалів королеви Марії, які почали на думку Р. Саввова, карбуватися з 1384/85 року²⁹.

Молдавське князівство у скарбі представлене досить популярними на молдавському та подільському ринках 6 срібними грошами (за вагою, зовнішнім оформленням реверса та діаметром дуже подібних на півгріш Костянтина Коріатовича) молдавського господаря Петру Мушата (1375–1392). Вказані монети знаходяться у доброму стані і на думку Р. Саввова відносяться до раннього типу з розміщеними на анжуйському щиті сімома ліліями і датовані 1387–1388 рр.³⁰.

У скарбі міститься однобічне наслідування джучидському дирхему Новгород-Сіверського князівства із знаком князя Корибути (1382–1404) середини 80-х років, а Київське князівство представлене наслідуванням дирхеми хана Джанібєка (1342–1357). У комплексі присутні 3 срібні дирхеми Золотої Орди — недатований данг хана Токтамиша (1380–1395) та два його наслідування.

Отже, детальний аналіз смотрицького скарбу 2012/2012 рр. показує значну роль на подільському грошовому ринку, поряд із традиційною для цього часу і цього регіону монетою, місцевих емісій грошей Подільського князівства. Період накопичення грошей скарбу становить близько 50 років, що відповідає півстолітньому існуванню подільського князівства на чолі із братами Коріатовичами.

У 2012 р. в с. Черче Чемировецького р-ну Хмельницької області на полі було виявлено ще один срібний півгріш Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). Автору статті вдалося у 2015 р. зібрати цікаву інформацію про два нових скарби монет кінця XIV ст., у яких присутні подільські півгроші Костянтина Коріатовича. Це скарб 2012 р. із с. Сатанівська Слобідка Городоцького р-ну Хмельницької області та скарб 2014 р. із м. Немирова Вінницької області.

У 2012 р. на полі поблизу шляху місцевим жителем с. Слобідка Сатанівська (розташоване за 1 км від м. Сатанова) викопаний скарб з

²⁸ Саввов Р.В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича // Львівські нумізматичні записки, ч. 8, 2013. — С. 10–17.

²⁹ Там само. — С. 16.

³⁰ Там само. — С. 14.

137 срібних монет кінця XIV ст. У скарбі домінують 65 (48,1%) срібних галицько-руських грошків короля Людовіка Угорського (1342–1382).

Друге місце за кількістю монет займають галицько-руські грошки Владислава Опольського (1372–1379), яких у скарбі присутні 41 (30,3%) монета (з них 6 наслідувань, 6 обрізаних та один грошик із зображенням орла).

Польське королівство у комплексі представлено 26 (19,2%) галицько-руськими грошками короля Казимира III (1333–1370), серед яких було 11 обрізаних. У скарбі присутні також 4 (2,9%) потертих півгроші Владислава II Ягайла (1386–1434), ймовірно рання випусків.

Найбільшу цінність у знахідці має подільський срібний півгрошик (0,7%) князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) першої половини 80-х років XIV ст. На аверсі монети зображений герб князів — Св. Юрій-змієборець та круговий напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] («Монета Костянтина»). На реверсі зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова птаха з короною і підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідича та господаря Смотрича). Вага монети — 1 г, діаметр 18,5 мм. Найстаріші монети слободосатанівського скарбу — галицько-руські грошки Людовіка Угорського (1342–1382), наймолодші — срібні півгроші Владислава II Ягайла (1386–1434) кінця XIV ст.

Вперше «подольські полугрошки» у Вінницькій області були виявлені у немирівському скарбі кінця XIV ст. Скарбовий комплекс був виявлений в кінці 2014 р. в передмісті м. Немирів Вінницької області. Комплекс складався із 19 срібних монет кінця XIV ст. У знахідці були присутні 5 потертих срібних празьких грошів Яна I Люксембургського (1310–1346), 3 галицько-руських грошки Людовіка Угорського (1370–1382), 5 півгрошів Владислава II Ягайла (1386–1434) 80-х років XIV ст., 4 денарії Марії Угорської (1382–1386/1395) та 3 подільських півгроші Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). На аверсі монет Костянтина відкарбовано зображення Св. Георгія Переможця на коні із списом в руці, яким він вбиває змія, на реверсі — зображено короновану голову птаха із підковою у дзьобі. Птах (страус) взятий був із зображення нашоломника з герба першого угорського короля з анжуйської династії Карло-Роберта (1308–1342). Стан збереження монет задовільний. Проба срібла монет висока, вага першої монети 1 г, діаметр — 18 мм, вага другої монети — 0,85 г, діаметр близько 18,5 мм. Найстаріша монета немирівського скарбу — празькі гроші Яна I Люксембургського (1310–1346), наймолодші — подільські півгроші Костянтина Коріатовича (1380–1388/91).

У 2012 р. в м. Тернопіль — центрі західного Поділля виявлено скарб із 313 срібних монет. У комплексі присутня монета Подільського

князівства князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) — подільський півгрошик II типу. На лицевій стороні монети зображений герб князів — Св. Юрій-змієборець, напис:[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова птаха з короною та підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE PODOLI [A] (князя, дідича та господаря Поділля). Чехію у скарбі представляють 65 празьких грошів Вацлава III (IV).

Людовіка Угорського — польського і угорського короля представляють у скарбі 7 галицько-руських грошиків, Ягайла — 227 галицько-руських грошиків та 8 львівських півгрошів. У комплексі також присутній один шилінг Тевтонського Ордену в Пруссії магістра М. Кюмейстера (1414–1422).

Весною 2016 р. поблизу с. Павлівка Тальницького р-ну Черкаської області в коріннях дерева пограничної посадки між Черкаською та Кіровоградською областями, поблизу р. Синюхи, виявлено залишки шкіряного гаманця з 2 півгрошами подільського князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/94) та 4 галицько-руськими грошиками польського короля Людовіка Угорського (1370–1382). Вага подільського півгрошика становить 0,99 г, фрагмента — 0, 21 г.

На початку 2017 р. на адміністративному кордоні Тернопільської та Івано-Франківської областей виявлено ще два «подільських полугрошики» Костянтина коріатовича першого типу разом із двома галицькими срібними перснями.

Отже, розглянувши топографію знахідок та деякі нові скарби, у яких присутні подільські півгроші 80-х років Костянтина Коріатовича, можна зробити висновок про те, що місцеве карбування на Поділлі було досить значним (на сьогодні нумізматами вже зафіксовано 17 змішаних комплексів досліджуваного періоду, у яких присутні 110 подільських монет двох типів).

По-друге, топографія знахідок «подільських півгрошиків» є досить широкою, це — Хмельниччина, Вінниччина, Тернопільщина, Івано-Франківщина, Черкащина, Київщина, Румунія та Угорщина.

По-третє, карбування власної монети на Поділлі на Смотрицькому та Кам'янецькому монетному дворах свідчать про відносну самостійність та могутність Подільського князівства на чолі з князем і дідичем Поділля Костянтином Коріатовичем (1380–1388/91).

По-четверте, на подільський півгріш, його монетний тип, техніку виготовлення і художнє оформлення мали вплив галицькі та вірменські майстри монетної справи.

По-п'яте, на сьогоднішній день «подольський полугрошик» зафіксований у 17 скарбових знахідках, що свідчить про їх широку емісію та

використання на грошовому ринку Поділля кінця XIV — початку XV ст. як половини празького гроша.

По-шосте, детальний аналіз смотрицького 2012 р. та немирівського 2015 р. скарбів свідчить про те, що поряд із традиційною для цього часу польською, угорською, чеською, молдавською монетою, місцеві півгроші в Подільському князівстві були досить популярні, про що свідчать 9 грамот литовського князя Вітовта початку XV ст.

REFERENCES

1. Alf'orov A., Artiukhyn A. Herb na monete podol'skoho kniazia Konstantyna Koryatovycha / A. Alfiorov, A. Artiukhyn. Tezysy KhKhI Vserossyjskoj numyzmatscheskoj konferentsyy. — M., 2013. — S. 68–69. [in Russian].
2. Bakalets' O. A. Aktual'ni problemy rozvytku ukrains'koi numyzmatyky, he-nealohii ta istorychnoho kraieznavstva / O. A. Bakalets'. — L'viv: Mahnoliia, 2015. — 232 s. [in Ukrainian].
3. Bilets'ka O. V. Podillia na zlami XIV–XV st.: do vytokiv formuvannia istorychnoi oblasti / O. V. Bilets'ka. — Odesa, 2004. — 416 s. [in Ukrainian].
4. Bilets'ka O. V. Yevrejs'ke naselennia na Podilli v druhij polovyni KhIV st. — pershij polovyni KhV st. / O. V. Bilets'ka // Materialy KhII Podil's'koi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. — Kam'ianets'-Podil's'kyj: OIYuM. — T. 1. — S. 235–244. [in Ukrainian].
5. Bilets'ka O. V. Hramoty podil's'kykh kniaziv Koriiatovychiv iak dzherela do vuvchennia istorii Podillia KhIV st. / O. V. Bilets'ka // Zapysky istorychnoho fakul'tetu ONU im. I. Mechnykova. — Odesa, 2002. — Vyp. 12. — S. 415–423. [in Ukrainian].
6. Dashkevych Ya. R. Podillia: Vynyknennia i zachennia nazvy / Ya. R. Dashkevych // Zbirnyk materialiv VIII Podil's'koi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. — Kam'ianets'-Podil's'kyj, 1990. — S. 34–40. [in Ukrainian].
7. Kozubovs'kyj H. A. Syn'ovods'ka bytva 1362 r. i zminy v hroshovomu obihu Pivdennoi Rusi-Ukrainy / H. A. Kozubovs'kyj // Spetsial'ni istorychni dystsypliny: pytannia teorii i metodyky. Zb. nauk. prats' / uporiadnyk V. V. Tomazov. — K.: NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy, 2012. — Chyslo 20. — S. 93–99. [in Ukrainian].
8. Kotliar M. F. Narysy istorii j lichby monet na Ukraini KhIV–KhVIII st. / M. F. Kotliar. — Kyiv, 1981. — 240 s. [in Ukrainian].
9. Kryzhaniv's'kyj A., Shust R. Do henezy ikonohrafii ta metrolohichnykh pokaznykiv
10. Podil's'koho kniazivstva druhoi polovyny KhIV st. // Numyzmatyka i fale-rystyka. — 2005. — № 2. — S. 8–10. [in Ukrainian].
11. Krykun M. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Pravoberezhnoi Ukrainy u XV–XVIII st.: kordony voievodstva v svitli dzherel / M. Krykun. — K., 1993. [in Ukrainian].
12. Mojseienko V. Podoliia u skladi korolivstva Pol'skoho j Velykoho kniazivstva Lytovs'koho (seredyna XIV st. — 1569 r.) // Tserkovna pravoslavna hazeta, 2010. — № 23. — S. 11. [in Ukrainian].

13. Molchanovskij N. Oчерк yzvestyj o Podol'skoj zemle do 1434 hoda. — K., 1885. — S. 170–225. [in Ukrainian].

14. Mykhajlivs'kyj V. M. Ponyzzia // Entsyklopediia istoriia Ukrainy u 10-ty tomakh / Hol. red. V. A. Smolij. — T. 8. — S. 417. [in Ukrainian].

15. Mykhajlivs'kyj V. M. Spil'ne pravlinnia brativ Koriatovychiv na Podilli (1340–1394): Struktura otochennia / V. M. Mykhajlivs'kyj // Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal, 2009. — № 5. [in Ukrainian].

16. Mykhajlivs'kyj V. M. Zakhidne Podillia pid volodinniam Vitovta u 1411–1430 rokakh: nadavcha polityka u svitli dokumentiv / V. M. Mykhajlivs'kyj // Do dzherel. Zb. nauk. prats' na poshanu Oleha Kupchyns'koho z nahody joho 70-richchia. — Kyiv–L'viv, 2004. — S. 110. [in Ukrainian].

17. Savvov R. V. Skarb monet XIV st. z-pid Smotrycha // L'vivs'ki numizmatychni zapysky, ch. 8, 2013. — S. 10–17. [in Ukrainian].

18. Savov R. V. Monety Podil's'koho kniazivstva (KhIV st.) / R. V. Savvov. — Khmel'nyts'kyj, 2009. — 16 s. [in Ukrainian].

19. Pohorilets' O. H., Savvov R. V. Moneta podil's'koho kniazia Kostiantyna / O. H. Pohorilets', R. V. Savvov // Numizmatyka i falerystyka. — 2004. — № 3. — S. 24–29. [in Ukrainian].

20. Pohorilets' O. H., Savvov R. V. Pro novi znakhidky monet podil's'koho kniazivstva / O. H. Pohorilets', R. V. Savvov // Numizmatyka i falerystyka. — 2007. — № 4. — S. 28–31. [in Ukrainian].

21. Pohorilets' O. H., Savvov R. V. Virmens'kyj vplyv na karbuвання monety Podil's'koho kniazivstva (II pol. KhIV st.) / O. H. Pohorilets', R. V. Savvov // Materialy KhII Podil's'koi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. — Kam'ianets'-Podil's'kyj: OIYuM. — T. 1. — S. 228–235. [in Ukrainian].

22. Putivnyk. Khmel'nyts'ka oblast'. — K., 2010. — S. 12–13. [in Ukrainian].

23. Shostopal A. Skarby Cherkaschyny / A. Shostopal. — Cherkasy, 2006. — S. 52. [in Ukrainian].

24. Shostopal A. Monety XIV st. karbovani na Podilli / A. Shostopal // Numizmatyka i falerystyka. — 2007. — № 2. — S. 24–26. [in Ukrainian].

25. Shust R. Numizmatyka: istoriia hroshovoho obihu ta monetnoi spravy v Ukraini: Navch. posibn. / R. Shust. — K.: Znannia, 2007. — K., 2007. — S. 94–95. [in Ukrainian].

Додаток А. Одиничні та скарбові знахідки «подольських полугрошків» Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) на території Хмельницької, Вінницької, Тернопільської та Черкаської областей

№ 1. М. Дунаївці І. Хмельницької області. Півгриш, «подольський полугрошник», першої половини 80-х років XIV ст. виявлений у **2003 р.** поблизу м. Дунаївці Хмельницької області.

Це монета Подільського князівства часу правління племінника князя Ольгерда Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). На лицьовій стороні зображено герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-змієборець та круговий напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина), на зворотній стороні — герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідача та господаря Смотрича). «Подільський півгрошник виготовлений із срібла вище 900 проби, вага його складає 1,01 г, діаметр — 18,5 мм.

Джерела: *Авторський опис Погорільця О. — 1 с.; Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Монета подільського князя Костянтина // Нумізматика і фалеристика. — 2004. — № 3. — С. 24–29; Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.). Coins of Principality XIV st. Monety ksitstwa Podolskego z XIV w. — Хмельницький, 2009. — 16 с.*

№ 2. С. Стара Пісочна Городоцького р-ну Хмельницької області. У **2003 р.** виявлено скарб із **324** срібних монет.

Подільське князівство: князь Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) півгриш, «подольський полугрошник» першої половини 80-х років XIV ст. І типу. На аверсі монети відкарбований герб князів Коріатовичів — Святий Юрій-змієборець та круговий дзеркальний напис (у зворотньому напрямку): «+MONETA* CONS[TANTINI] (Монета Костянтина)». На реверсі відкарбований герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: «[D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідача та господаря Смотрича)». Монета виготовлена із срібла високої проби, її вага складає 1,01 г, діаметр — 17,6 мм.

Чехія: Вацлав III (IV), празькі гроші — 60.

Польща: Людовік Угорський, галицько-руські грошики — 1; Ягайло, галицько-руські грошики — 126; львівські півгроші — 27; польські півгроші — 49; польські тернарії — 25.

Молдовське князівство: Петру Мушата (1375–1392), гриш — 1; Александр Добрий, подвійні гроші — 1, гроші — 3, півгроші — 4.

Київське князівство: наслідування дирхемам Джанібєка (1342–1357) — 8.

Золота Орда: джучидські дирхеми — 10.

Литва: князь Вітовт (1392–1430), денарії з колюмною та списом і хрестом — 5; монета «печать» — 1.

Тевтонський Орден: магістр Кюхмейстер, шиллінг — 2.

Золота Орда: джучидські дирхеми — 10.

Джерела: *Авторський опис Саввова Р.* — 2 с.; *Саввов Р. Подольський полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции.* — Минск, 2015, № 3; *Погорілець О.Г., Саввов Р.В. Вірменський вплив на карбування монети Подільського князівства (II пол. XIV ст.) // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції.* — Кам'янець-Подільський: ОІЮМ. — Т. 1. — С. 228–235.

№ 3. М. Дунаївці П. Хмельницької області. У **2004 р.** виявлено срібну монету Подільського князівства часу правління князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). Півгріш, «подольський полугрош», першої половини 80-х років XIV ст. був виявлений на місці попередньої знахідки, тобто — це не є одинична знахідка. На лицьовій стороні відкарбовано герб князів — Св. Юрій-змієборець та круговий апис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідача та господаря Смотрича). Монета виготовлена із срібла 900 проби, її вага 1,02 г, діаметр 17,5 мм.

Джерела: *Погорілець О.Г., Саввов Р. Про нові знахідки монет Подільського князівства // Нумізматика і фалеристика.* — 2007. — № 4. — С. 28–31; *Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.). Coins of Principality XIV st. Monety ksitstwa Podolskego z XIV w.* — Хмельницький, 2009. — 16 с.

№ 4. М. Городок. Хмельницька область. У **2005 р.** виявлено срібну монету Подільського князівства часу правління князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). Півгріш, «подольський полугрош», першої половини 80-х років XIV ст. Л.с. Герб князів - Св.Юрій-змієборець, дзеркальний напис (у зворотньому напрямку):+MONETA* CONS[TANTINI] (Монета Костянтина). З.с. Герб угорських королів з династії Анжу,

Напис: [D(VCIS) H(EREDIS ET) DOMI]NI*DE SMOTRIC (князя, дідача та господаря Смотрича). Срібло, вага 1,01 г, діаметр 1,75 см, проба срібла — висока.

Джерела: *Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.). Coins of Principality XIV st. Monety ksitstwa Podolskego z XIV w.* — Хмельницький, 2009. — 16 с.; *Бакалець О.А., Пінкасевиц О.В., Шапринський В.О. Монети Подільського князівства кінця XIV ст. часу правління Костянтина Коріатовича: топографія знахідок // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Барська земля Поділля: європейська спадщина та перспективи сталого розвитку».* — Бар–Вінниця–Київ, 2016. — С. 183.

№ 5. М. Смотрич. Городоцький р-н, Хмельницької області. У **2012/2015 р.** на орному полі виявлено скарб із **1290** срібних монет XIV ст. Монети Подільського князівства, карбовані князем Костянтином Коріатовичем (1380–1388/91) в м. Смотричі.

Подільське князівство: Костянтин Коріатович (1380–1391), подільські півгроші — 50.

На лицьовому боці 44 монет I типу відкарбований герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-Змієборець та напис: «[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина)». На зворотному боці викарбований герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: «+D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE (князя, діди-ча та господаря Смотрича). Монети виготовлені із срібла, вагою 0,72–1.01 г, діаметром 1,76–1,85 см. На 6 монетах II типу на зворотному боці відкарбовано голову стауса з короною на голові і підковою у дзьобі.

Чехія: Ян Люксембурзький (1310–1346) та Карло I (1346–1378), празькі гроші — 179 (з них 173 обрізаних).

Польща: Казимир III (1333–1370), галицько-руські грошики — 42 (з них 11 обрізаних до норми грошників Людовіка Угорського); Владислав Опольський (1372–1378), галицько-руські грошики — 61 (з них 6 наслідувань, 6 обрізаних та один грошик із зображенням орла);

Угорщина: Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руські грошики — 931; Марія Угорська (1382–1386/1395), денарії — 7 (2 з них пізнього типу без ініціалів Марії карбування 1384/1385 рр., 1 денарій мідний, фальшивий).

Молдовське князівство: Петру Мушата (1375–1392), молдавські гроші — 11(усі раннього типу з 7 ліліями на гербовому щиті).

Новгород-Сіверське князівство: Корибут (1382–1404), наслідування джучидському дирхему — 1.

Київське князівство: наслідування дирхемам Джанібєка (1342–1357) — 1.

Золота Орда: Токтамиш (1380–1395), джучидські дирхеми та їх наслідування — 5 (1 — недатований, 4 — наслідування).

Литва: 2 срібні гривні скарбу, вагою 205 г та 195 г, близькі за своєю формою та розмірами 11–12 см до гривень литовського типу кінця XIV ст. — першої половини XV ст.

Наймолодшими монетами скарбу є: півгроші Подільського князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91), молдовські гроші Петру Мушата, дирхеми хана Токтамиша (1380–1395) та угорські денарії Марії Угорської (1382–1386/1395). Найстарішою монетою скарбу є празькі гроші Яна Люксембурзького (1310–1346). Період накопичення грошей Смотрицького скарбу становить близько 50 років. Смотрицький комплекс був захований не раніше середини 80-х років XIV ст.

Джерела: *Саввов Р. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича / Р. Саввов // Львівські нумізматичні записки, № 8–9, 2012. — С. 10–17; Саввов Р. Подольський полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумізматической конференции. — Минск, 2015, № 2; Бакалець О.А. Нові знахідки празьких грошів XIII–XV ст. на території Поділля // Актуальні проблеми української нумізматичної генеалогії та історичного краєзнавства (за письмовими та скарбовими джерелами) / О.А. Бакалець. — Львів: Магнолія, 2015. — С. 189–197.*

№ 6. С. Черче І. Чемеровецького р-ну Хмельницької області. У 2009 р. виявлено на полі скарб із 615 срібних монет.

Подільське князівство: Костянтин Коріатович (1380–1388/91), срібний півгіш — 19. На лицьовому боці 13 монет I типу відкарбований герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-Змієборець. Написи на монеті Костянтина виконані латиною в готичному стилі з іменем правителя і його титулами: «[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина)». На зворотному боці подільських монет викарбований герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: «+D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідича та господаря Смотрича. Вага монет становить 1–1,02 г, діаметр 17,8–18 мм.

На 6 монетах II типу відкарбований герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-Змієборець та напис: «[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина)». На зворотному боці монет викарбований старий герб угорських королів з династії Анжу — голова страуса з короною та підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) D(OMINI DE): PODOLI [A] (князя, дідича та господаря Поділля).

Чехія: Ян Люксембурзький (1310–1346) та Карло I (1346–1378), празькі гроші — 200.

Польща: Казимир III (1333–1370), галицько-руські грошики — 11; Владислав Опольський (1372–1378), галицько-руські грошики — 23, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руські грошики — 160.

Угорщина: Людовік Угорський (1342–1382), денарії («сарацини»/«престол») — 30.

Молдовське князівство: Петру Мушата (1375–1392), гроші — 15 (всі монети раннього типу з 7 ліліями на гербовому щиті).

Київське князівство: наслідування дирхемам Джанібєка (1342–1357) — 2.

Золота Орда: джучидські дирхеми — 150.

Сілезія: європейські монети — 5. Частина подільських монет скарбу опублікована.

Джерела: *Авторський опис Саввова Р.О. — 1 с.; Саввов Р. Подольский полу-грош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции. — Минск, 2015, № 1.*

№ 7. Хмельницька область. У 2009 р. виявлено срібну монету (денарій) Подільського князівства, князя Федора Коріатовича (1388–1394) поч. 90-х р. XIV ст. На лицьовій стороні монети під короною викарбовані латинські готичні літери С*О, на зворотній — особистий княжий знак Федора.

Монета відкарбована зі срібла 600 проби, її вага становить 0,30 г. Розмір 12 на 13,5 мм.

Джерела: *Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.). Coins of Principality XIV st. Monety ksiststwa Podolskego z XIV w. — Хмельницький, 2009. — 16 с.*

№ 8. Сатанів. Городоцький р-н, Хмельницької області. У 2010 р. виявлено скарб із 86 срібних монет XIV ст.

Подільське князівство: Костянтин Коріатович (1380–1388/91), срібний півгріш I типу — 1. На лицьовому боці монети зображений герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-Змієборець. Написи на монеті Костянтина виконані латиною в готичному стилі з іменем правителя і його титулами: «[M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина)». На зворотному боці подільських монет викарбуваний герб угорських королів з династії Анжу та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE SMOTRIC (князя, дідича та господаря Смотрича.

Польща: Владислав Опольський (1372–1378), галицько-руські грошки — 2; Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руські грошки — 83.

Джерело: *Саввов Р. Подольский полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции. — Минск, 2015, № 3.*

№ 9. С. Сатанівська Слобідка. Городоцький р-н, Хмельницької області. У 2012 р. на полі поблизу шляху місцевим жителем викопаний скарб з 137 срібних монет кінця XIV ст.

Польща: Казимир III (1333–1370), галицько-руські грошки — 26 (з них 11 обрізаних); Владислав Опольський (1372–1379), галицько-руські грошки — 41 (з них 6 наслідувань, 6 обрізаних та один грошик із зображенням орла).

Угорщина: Людовік Угорський (1342–1382), срібні галицько-руські грошки — 65 шт.

Польща: Владислав II Ягайло (1386–1434), півгроші потерті — 4.

Подільське князівство: Подільський срібний півгріш князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) першої половини 80-х років XIV ст. — 1. На лицьовій стороні монети зображений герб князів — Св. Юрій-Змієборець, напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова страуса з короною та підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE PODOLI [A] (князя, дідича та господаря Поділля).

Вага монети — 1 г, діаметр 18, 5 мм. Найстаріші монети скарбу — срібні галицько-руські грошки Людовіка Угорського (1342–1382), наймолодші — срібні півгроші Владислава II Ягайла (1386–1434) кінця XIV початку XV ст.

Джерела: *Авторський опис Косака В., Бакальця О. — 2 с.*

№ 10. М. Черкаси. У 1997 р. виявлено «подільський полугрош» б.д. Срібна монета князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91), карбована в м. Смотричі — столиці Подільського князівства мала вагу 0,77 г, діаметр — 18,5 мм. На аверсі монет Костянтина відкарбовано зображення святого Георгія Переможця на коні із списом в руці, яким він вбиває змія, на реверсі — зображено короновану голову страуса із підковою у дзьобі. Страус взятий був із зображення нашоломника з герба короля Людовіка Угорського (1370–1382).

Джерела: Шостопал А. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі // *Нумізмати́ка і фалеристика*. — 2007. — № 2. — С. 24–26.; Саввов Р.В. Монети Подільського князівства (XIV ст.). *Coins of Principality XIV st. Monety ksiststwa Podolskiego z XIV w.* — Хмельницький, 2009. — 16 с.

№ 11. С. Трушівці. Чигиринський р-н Черкаської області. У 2006 р. на території села знайдений «подольський полугрошик». Срібна монета (напівгріш) князя Костянтина Коріатовича, карбована в м. Смотрич (першій столиці Подільського князівства) у 80–90 рр. XIV ст. Стан монети добрий, але при очищенні вона розламалась на три частини. Вага монети 0,8 г, діаметр — 18, 5 мм.

Джерела: Шостопал А. *Скарби Черкащини*. — Черкаси, 2006. — с. 52; Шостопал А. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі // *Нумізмати́ка і фалеристика*. — 2007. — № 2. — С. 24–26.

№ 12. М. Тернопіль, 2012 р.

Виявлено скарб із 313 срібних монет.

Подільське князівство: князь Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський півгрошик II типу — 1. На лицевій стороні монети зображений герб князів — Св. Юрій-змієборець, напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова страуса з короною та підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE PODOLI [A] (князя, дідича та господаря Поділля).

Чехія: Вацлав III (IV), празькі гроші — 65.

Польща: Людовік Угорський, галицько-руські грошики — 7; Ягайло, галицько-руські грошики — 227; львівські півгроші — 8.

Тевтонський Орден: магістр М. Кюхмейстер (1414–1422), шиллінг — 1. Наявна метрологія і зображення монет.

Джерела: *Авторський опис Саввова Р.О.* — 1 с.; Саввов Р. *Подольський полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции*. — Минск, 2015, № 6.

№ 13. М. Немирів І. Вінницька область. Взимку 2014 р. в передмісті міста Немирова Вінницької області виявлено скарб із 19 срібних монет кінця XIV ст. У скарбі присутні 5 срібних празьких грошів Яна Люксембургського (1310–1346), 3 галицько-руських грошиків Людовіка Угорського (1370–1382), 5 півгрошів Владислава II Ягайла (1386–1434) 80-х років XIV ст., 4 денарії Марії Угорської (1382–1386/1395) та 2 подільських півгроші Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). На аверсі монет Костянтина відкарбовано зображення святого Георгія Переможця на коні із списом в руці, яким він вбиває змія, на реверсі — зображено короновану голову страуса із підковою у дзьобі. Страус взятий був із зображення нашоломника з герба короля Людовіка Угорського (1370–1382). Подібне зображення страуса розміщувалося також на монетах першого угорського короля з анжуйської династії Карло-Роберта (1308–1342). Стан збере-

ження монет задовільний. Проба срібла монет висока, вага першої монети 1 г, діаметр — 18 мм, вага другої монети — 0,85 г, діаметр близько 18, 5 мм.

Джерела: *Авторський опис Бакальця О., Шапринського В., Пінкасевича О. — 2 с.*

№ 14. С. Городище. Літинський р-н Вінницької області, 2013 р.

Знайдено подільський півгріш Костянтина Коріатовича (1380–1388/91). Наявна метрологія та зображення.

Джерело: *Саввов Р. Подольский полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции. — Минск, 2015, № 7.*

№ 15. С. Монастирок І. Немирівський р-н Вінницької області, 2015 р.

Знайдено скарб із 52 срібних монет.

Подільське князівство: Подільський срібний півгріш князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/91) першої половини 80-х років XIV ст. — 6. На лицевій стороні монети зображений герб князів — Св. Юрій-змієборець, напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова страуса з короною та підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE PODOLI [A] (князя, дідача та господаря Поділля).

Чехія: празькі гроші — 15 (1 — обрізаний).

Київське князівство: київське наслідування дирхемам Джанібєка (1342–1357) — 16.

Польща: Казимир III (1333–1370), галицько-руські грошики — 5; Владислав Опольський (1372–1379), галицько-руські грошики — 5 (один грошик із зображенням орла), угорський денарій — 1;

Молдовське князівство: Петру Мушата (1375–1392), молдавські гроші — 3(усі з 3 ліліями на гербовому щиті).

Литовське князівство: срібні гривні литовського типу — 3 (маса 195,8 г, 200,2 г, 197, 3 г).

Джерело: *Саввов Р. Подольский полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве // Материалы Белорусской Международной научно-практической нумизматической конференции. — Минск, 2015, № 8.*

№ 16. С. Павлівка. Тальницький р-н Черкаської області. Весною 2016 р. в коріннях дерева пограничної посадки між Черкаською та Кіровоградською областями поблизу р. Синюха виявлено залишки шкіряного гаманця із 2 півгрошами подільського князя Костянтина Коріатовича (1380–1388/94) та 4 галицько-руськими грошиками короля Людовіка Угорського (1370–1382). Вага подільського півгрошика становить 0,99 г, фрагмента — 0, 21 г. На фрагменті подільського півгрошика Костянтина Коріатовича прослідковується зображення св. Георгія Змієборця, на зворотному боці монети — герб угорської династії Анжу із зображенням геральдичного щита із ліліями. На лицевій стороні цілого півгроша Костянтина зображений герб князів Коріатовичів — Св. Юрій-зміє-

борець на коні із списом у правій руці та круговий напис: [M]ONET[A]* CONSTA(N)(TIN[I] (Монета Костянтина). На зворотній стороні зображено старий герб угорських королів з династії Анжу — голова страуса з короною і підковою у дзьобі та круговий напис: +D(UCIS) H(EREDIS ET) DOMI[N]I*DE PODOLI [A] (князя, діди́ча та господаря Поділля).

Джерела: *Авторський опис Пінкасевича О.В., Бакальця О.А. — 1 с.*

№ 17. На початку 2017 р. на адміністративному кордоні Тернопільської та Івано-Франківської областей виявлено 2 «подільських полугрошки» подільського князя Костянтина Коріатовича (1380–1391) першого типу разом із двома галицькими срібними персями.

Джерела: *Авторський опис Пінкасевича О.В., Бакальця О.А. — 1 с.*

Додаток Б. Ілюстрації «подільських полугрошків» Костянтина Коріатовича із скарбів Поділля XIV ст.

1. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91) подільський полугрошник б.д. Вага 1,01 г, діаметр 18,5 мм, проба 900, м. Дунаївці I, Хмельницька область, 2003 р.

2. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошник б. д. Вага 1,02 г, діаметр 17,5 мм, проба 900, м. Дунаївці II. Хмельницької області, 2004 р.

3. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошник б.д. Вага 1,19 г, діаметр 17,5 мм, проба 900, с. Черча Чемеровецький р-н. Хмельницької області, 2012 р.

4. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 1,02 г, діаметр 18 мм, проба — 900, м. Смотрич Кам'янець-Подільський р-н, 2012 р.

5. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 0,99 г, діаметр 18 мм, с. Павлівка Тальнівського р-ну Черкаської області, 2016 р.

6. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик (фрагмент) б.д. Вага 0,21 г., с. Павлівка Тальнівського р-ну Черкаської обл., 2016 р.

7. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б. д. Вага 1,01 г, діаметр 17,6 мм, проба — висока, м. Городок. Хмельницької області, 2005 р.

8. Подільське князівство, Костянтин Коріатович, подільський полугрошик б.д., м. Немирів Вінницької області, 2015 р.

9. Подільське князівство, Костянтин Коріатович, подільський полугрошик 80-х р. XIVст. б.д., м. Немирів Вінницької області, 2015 р.

10. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 1 г, діаметр 18,5 мм, м. Кам'янець-Подільський, 2016 р.

11. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 0,99 г, діаметр 18 мм. Івано-Франківська область, 2017 р.

12. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 1,05 г, діаметр 18,5 мм. Тернопільська обл., 2017 р.

13. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 1 г, діаметр 18,5 мм. Івано-Франківська обл., 2017 р.

14. Подільське князівство, Костянтин Коріатович (1380–1388/91), подільський полугрошик б.д. Вага 0,72 г, діаметр 18,5 мм, м. Вишгород Київської області, 1937 р.